

linje med författarintentionen behandlar Moore endast knapphändigt, men kommenterar riktigt att en politisk och antiromersk läsning oavsett detta kan ha spelat en viktig roll för en tidig läsekrets. Några entydiga historiska källor som stöder denna teori har vi emellertid inte.

Teologiska temata: Elisabeth Schüssler Fiorenza diskuterar olika sätt att benämna Gud, eller G*d – som hon hellre skriver. *Anden*, den gudomliga visheten *Sofia* och det judiska närvarobegreppet *Shekina* lyfts alla fram som modeller eller begrepp utifrån vilka vi kan beskriva G*d. Samtidigt lyfter hon ett varningens finger, varken maskulint eller feminint språkbruk kan frälsa. Allt kyrkligt maktsspråk måste granskas kritiskt. Ontologiska och metafysiska gudsbenämningar hamnar därmed — utan tillräcklig diskussion — i Schüssler Fiorenzas papperskorg. Även om artikeln inte innebär en teologisk nyorientering är den en god introduktion till feministteologi. Frågan om hur vi med språket som hjälp ska kunna beskriva Gud har diskuterats flitigt i alla tider. Schüssler Fiorenza är kanske en av vår tids främsta på området och hon är väl värd att lyssna till.

Kulturella temata: Felix Wilfred, professor vid universitetet i Madras drar paralleller mellan den marginalisering galiléerna på Jesu tid upplevde och den situation dagens kastlösa i Indien erfar. Han vill använda de kastlösas förhållanden för att bättre förstå galiléerna. Artikelns koppling till Nya testamentet är svag och det är ytterst tveksamt om författaren lyckas med sitt uppsåt. Den teologiska reflektionen om villkoren för de kastlösa i Indien är emellertid väl värd ett eget studium, varför artikeln likväl är högintressant! Wilfred urskiljer tre teologiska förhållningssätt till kastsystemet. (1) Anpassningens teologi: av rädsla för att inte nå ut med det kristna budskapet till indisk överklass accepterade somliga missionärer kastväsendet och bebländade sig därför aldrig med de kastlösa. (2) Jämlikhetens teologi: andra missionärer upplevde att kastsystemet stod i diametralt motsatsförhållande till det kristna budskapet och bekämpade det. (3) Profetisk teologi av kastlösa: de kastlösa är nu själva aktörer i sin egen befrielseprocess och gör sina röster hörda på politiska, teologiska och kulturella arenor. En «Dalliteologi» sprids över världen.

Det är de två senare förhållningssätten som tillsammans kan förändra det indiska samhället, menar Wilfred. Kastsystemet — som fortfarande utövar inflytande över miljontals människor på den indiska landsbygden — är till sitt väsen djupt orättfärdigt och måste bekämpas, hävdar han.

Etiska temata: Stephen J. Duffy reflekterar över frihetsbegreppet. Han vänder sig mot extrempositionerna «människan är fullständigt fri» och B. F. Skinners «människan är en maskin». Frihet är en gåva och

en uppgift. Sann frihet kan möta när man av egen vilja tar på sig andras bördor och lidanden. Denna tjänande frihet tar tydlig gestalt i ett liv som låter sig bindas och låter någon annan föra det dit det inte vill (Joh 21:18). Det teologiska frihetsbegrepp som Duffy förespråkar bör inte göra anspråk på att vara allmängiltigt. Det tar sin utgångspunkt i en nytestamentlig kontext och det kenotiska draget har sin tydliga förebild i Jesus Kristus. Som sådant är det djupt rotat i fornkyrklig teologi och i hög grad relevant för den kristne. Det äger emellertid relevans även utanför kyrkans väggar då det utgör ett viktigt korrektiv till samtidens ibland lättsinniga syn på frihet, en frihet som tycks större i en mer välsorterad livsmedelsbutik.

Recognising the Margins blickar över vida fält och fångar samtidigt in aktuella ämnen som intresserar och berör. Den lämpar sig väl för en teologisk studie-cirkel — många av bokens temata kan med fördel diskuteras i grupp. Som enskild läsning är den också att rekommendera; åt alla med intresse för teologi, hermeneutik, kultur och samtidsfrågor anbefalles boken varmt!

Jakob Wirén

Peter B. Andersen, Curt Dahlgren, Steffen Johannesen, Jonas Otterbäck (red.): *Religion, skole og kulturel integration i Danmark og Sverige*. 399 sid. Museum Tusulanums Forlag, Københavns Universitet 2006.

Vilket är förhållandet mellan stat och trossamfund i Europa i allmänhet och i Sverige och Danmark i synnerhet? Hur kan man i Öresundsregionen, som i stigande grad är ett mångreligiöst område, genom skolväsendet främja integrationsprocessen och säkra likvärdigheten mellan livstolkningar och religiösa värderingar? Hur kan religionsundervisningen i Sverige och Danmark bidra till den ömsesidiga förståelsen och respekten mellan anhängare av olika övertygelser? Bör ämnet kristendoms-kunskap i den danska folkskolan i ljuset av detta byta namn till «religion»?

Dessa och därmed sammanhängande frågor var temat för ett tre dagar långt seminarium «Kulturel pluralitet og integration — Religion, skole og dannelse i Øresundsregionen», som hölls i Hörby i augusti 2002. I seminariet, som finansierades av Öresundsregionens Forsknings- och Utvecklingskommitté, deltog forskare och andra sakkunniga samt särskilt intresserade från grundskolor, gymnasier, lärarutbildningar, universitet, stat och kommun. Boken vänder sig särskilt till människor som arbetar med religionernas plats i samhället och med skolpolitik i teori och praktik.

Bokens arton artiklar har skrivits av nitton författare och delats upp i tre avdelningar: Staten og re:i-

gionssamfundene (3), Stat-skolpolitik (6) och Undervisningen (9). Som blivande gymnasielärare i religionskunskap och filosofi har jag funnit boken som helhet synnerligen intressant och lärorik. I ljuset av vad som hänt under de senaste fyra åren är boken dessutom väsentlig läsning för alla som är intresserade av religionens roll i det moderna samhället och särskilt viktig för att förstå skillnaden mellan förhållandena i Danmark och Sverige. För det första kom det som en överraskning hur olika situationerna är i Danmark och Sverige med avseende på religionsundervisningens roll i skolan och religionens roll i samhället i allmänhet.

I Sverige har vi skolplikt och det är mycket svårt att få tillstånd att undervisa barnen i hemmet, oberoende av vilka religiösa skäl som förs fram. I Danmark har man inte någon skolplikt men väl undervisningsplikt, vilket öppnar större möjligheter för både friskolor och hemskolor. En fråga som anmäler sig är om det är barnens eller föräldrarnas intressen som i första hand skall tillgodoses. En annan fråga som fått ökad aktualitet är hur man skall se på religiösa friskolor, där man inte bara undervisar om religion utan också i religion. Här finns det många intressen som skall vägas mot varandra.

Personligen är jag av den åsikten att religiösa friskolor borde förbjudas. Detta grundar jag i första hand på att dessa uppmuntrar till ett vi-och-de-tänkande och ökar klyftorna mellan olika religiösa grupper i samhället och förhindrar den naturliga integrationen. Skolan bör vara en plats där anhängare av olika religioner och religiösa riktningar möts på lika villkor och där det ges en neutral undervisning om alla religioner. Detta utesluter inte att man lyfter fram både religionernas positiva så väl som negativa sidor sedda i ljuset av de etiska och kunskapsteoretiska värderingar och överväganden som för övrigt utgör fundamenten för ett modernt demokratiskt och på vetenskapliga föreställningar grundat samhälle. I den mån en viss religion — direkt eller indirekt — favoriserar en viss grupp eller ett visst kön på bekostnad av det andra, är det skolans uppgift att påpeka och kritisera detta och i den mån en viss religions föreställningar om världen — direkt eller indirekt — står i strid med den moderna vetenskapliga bilden av världen skall även detta påpekas och diskuteras så att det inte råder någon tvekan om hur skolan ser på förhållandet mellan religiösa föreställningar och vetenskaplig kunskap.

Skolan skall alltså gå en balansgång mellan visad tolerans för olik tänkande och samtidigt uppmuntra till en kritisk inställning mot diskriminerande och ovetenskapliga föreställningar om världen. Att undervisa i religionskunskap under dessa förutsättningar är en ansvarsfull och svår uppgift, speciellt med tanke på vad den som undervisar själv tror. Hon eller han kan ju i det privata bekänna sig till en viss religion och anse

den som den enda rätta och sanna eller anse alla religioner lika värda och lika sanna eller anse alla religioner lika värda och lika falska eller anse alla religioner lika värdelösa och falska eller inte ha någon åsikt om religionernas värde och sanning.

Skall en lärare redan från början lägga korten på bordet eller skall hon eller han gömma sina privata övertygelser bakom ett neutralt förhållningssätt? Och vari består ett sådant neutralt förhållningssätt i praktiken? Ta t.ex. den numera så omdebatterade «teorin» om *Intelligent Design*. Vissa menar att den skall läras ut på biologiekvationerna som en vetenskaplig teori, andra att den hör hemma i religionsundervisningen. Är föreställningen att världen uppstod genom en slump mera en vetenskaplig teori än teorin om ID?

Vilken ståndpunkt skall skolan inta när inte ens experterna är ense? Eller är de inte det? Alla har inte samma syn på vilka frågor som faller inom vetenskapernas domäner, men de flesta vetenskapsidkare är överens om att de endast kan och skall ha teorier om vad som hänt och hur det hänt och lämna frågor om varför till teologerna och filosoferna. I ljuset av detta resonemang faller frågor om varför världen och vi med den överhuvudtaget finns utanför vetenskapernas kompetensområde. Det innebär att vare sig "teorin" om ID eller "teorin" om att världen uppstått av en slump är vetenskapliga teorier; den vetenskapliga ståndpunkten i det här fallet är att konstatera att något dramatiskt inträffade för cirka 14 miljarder år sedan och att denna process fortfarande pågår. Vetenskapen kan ha teorier om hur livet på planeten Tellus kommer att utvecklas men inte om varför det uppstod.

Skolans religionsundervisning bör ske i det upplysta förnuftets ljus, men det kommer nog alltid att råda delade meningar om vad det i praktiken innebär.

Stefan Andersson

Sven Arne Flodell (red.): *Religionsblindhet. 157 sid. Stiftelsen Sverige och kristen tro. Stockholm 2006.*

Är vi religionsblinda? Detta är utgångspunkten i antologin *Religionsblindhet*, där nio forskare diskuterar huruvida ämnet religion belyses inom respektive forskningsämne. Begreppet religionsblindhet introducerades av den allt för tidigt bortgångna historikern Inger Hammar för att beskriva frånvaron av religionsanalyser inom forskningsfält där det borde finnas. På samma sätt som genusanalyser idag tillämpas inom områden som tidigare präglades av könsblindhet, skulle många vetenskaper kunna fördjupas genom att beakta religiösa aspekter som *de facto* finns, men sällan uppmärksammas. Antologin visar med all tydlighet att detta stämmer.